

Міністерство освіти і науки України
Національний університет фізичного виховання і спорту України

ДЬОМІНА АЛЬОНА АНАТОЛІВНА

УДК: 796-055.2:316.244(6-17:5-15)

СОЦІОІСТОРИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО СПОРТУ
В КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ ТА БЛИЗЬКОГО СХОДУ

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання та спорту

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті фізичного виховання і спорту України, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор педагогічних наук, професор **Булатова Марія Михайлівна**, Національний університет фізичного виховання і спорту України, завідувач кафедри історії та теорії олімпійського спорту

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор **Білогур Влада Євгеніївна**, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент **Долбишева Ніна Григорівна**, декан факультету фізичної культури і спорту Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту

Захист відбудеться «27» вересня 2018 р. о 14 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.829.02 Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету фізичного виховання і спорту України (03150, м. Київ-150, вул. Фізкультури, 1).

Автореферат розіслано «23» серпня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. І. Воронова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасному світі одним з важливих критеріїв, які відображають рівень розвитку суспільства країни або окремого регіону є надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей у різних сферах соціального життя. Міжнародні інституції розглядають гендерне питання як одне з пріоритетів розвитку людства, що й відбивається у їх стратегіях. У Конвенції, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 року, про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок, де не тільки відмічається необхідність визнання рівності статей у всіх сферах життя, неприпустимість обмеження жінок в правах на громадянство, отримання освіти, працевлаштування, медичного забезпечення тощо, але і зазначається необхідність визнання ролі жінок у глобальному розвитку, встановленні справедливого світового порядку, міжнародного миру та безпеки.

Спорт вищих досягнень, особливо той його напрям, який пов'язаний з підготовкою та участю жінок до Олімпійських ігор, є однією з найбільш яскравих та показових галузей для забезпечення гендерної рівності, демонстрації досягнень та можливостей жінок (А. Mozafari, 2010; В. М. Платонов, 2016). Тому, цілком природно, що феміністський рух вже протягом багатьох десятиріч відстоює рівні з чоловіками права жінок на заняття спортом, участь у найбільших та популярних міжнародних спортивних форумах (Н. Г. Долбишева, 2015; В. Є. Білогур, 2017). Успіх цього руху проявився не лише в постійному збільшенні кількості жінок в спорті вищих досягнень, їх залучення до видів спорту, які традиційно вважаються чоловічими, багаторазовому розширенні системи змагань, в яких змагаються жінки, але і в практично повному ототожненні чоловічої та жіночої частин програм сучасних Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор (D. Bedell, 1992; J. Duury, 1992; В. М. Платонов, М. М. Булатова, 2009). Цей приклад є особливо показовим, якщо врахувати, що на початку історії сучасного олімпійського руху жінки взагалі не допускалися до Олімпійських ігор. П'єр де Кубертен активно протидіяв намаганням жінок отримати права на участь в Іграх (P. Coubertin, 2000), а низка його послідовників, включаючи Ейвері Брендеджа, який очолював Міжнародний олімпійський комітет (МОК) з 1952 по 1972 рр., чинили перепони розширенню участі жінок в олімпійській програмі (C. Adams, 2002). У результаті цієї протидії, наприклад, на Іграх Олімпіади 1968 р. в Мехіко чоловіки змагались у 20 видах спорту та 172 видах змагань, а жінки, відповідно, всього в 7 і 38. У подальші роки, в результаті боротьби жінок за свої права на міжнародному рівні, появи міжнародних документів та національних законодавчих актів, спроби МОК та Міжнародних спортивних федерацій з олімпійських видів спорту ситуація змінилася кардинальним чином. Нажаль, залишились країни та регіони, у яких розвиток жіночого спорту стримується з об'єктивних причин – внутрішнім правом, релігійними та культурними традиціями (S. Chaban, 2011, M. Sulayem, 2013). Найбільш складним в цьому відношенні є регіони Близького Сходу та Північної Африки, в яких розташована низка держав мусульманського світу.

В багатьох мусульманських країнах відсутнє суспільне усвідомлення цінності здоров'я нації та не сформована ефективна система стимулювання населення до

занять фізичною культурою та спортом (D. Williams, 2008; K. Woodward, 2012). В той же час пряме перенесення досвіду залучення жінок до спортивної діяльності, який накопичений в інших країнах, що мають високий рівень розвитку жіночого спорту неможливе, враховуючи специфічні територіальні, політичні, соціально-демографічні, релігійні особливості країн цього регіону. Тому, питання щодо участі жінок-представниць країн Північної Африки і Близького Сходу у світовому спортивному русі, в останні роки є актуальним і доволі дискусійним.

Серед важливих критеріїв, що можуть показувати рівень розвитку жіночого спорту в країні, провідні фахівці галузі виділяють: масовість занять спортом; відсоткове співвідношення чоловіків і жінок, які займаються спортом в країні; чисельність і результати виступу жінок на найбільших міжнародних змаганнях; громадська думка про наявність жіночого спорту і подальший його розвиток в країні. Аналіз зазначених критеріїв дозволить визначити рівень розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Актуальним, на наш погляд, є дослідження історичних аспектів розвитку жіночого спорту в країнах зазначеного регіону, виявлення основних чинників, що впливають на розвиток і сучасний стан жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу.

І хоча наявність гендерної дискримінації у розвитку спорту в зазначених регіонах визнається більшістю експертів та серйозно обговорюється науковцями, багато її форм і проявів залишаються не вивченими і ще не стали предметом глибокого аналізу. Попри ефективні кроки МОК та спроби світових організацій, асоціацій щодо шляхів вирішення даної проблеми, наявності стійкого інтересу теоретиків та практиків спорту до проблем жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, нині не існує комплексного та системного підходу до вирішення цього кола питань. Наявність проблемного поля та зацікавленість фахівців щодо зазначених аспектів жіночого спорту мусульманських країн загалом, та країн Північної Африки та Близького Сходу зокрема, підтверджує актуальність обраного напрямку дослідження.

Зв'язок роботи із науковими планами, темами. Робота виконана в рамках тем: 1.1 «Історичні, організаційно-методичні та правові засади реалізації олімпійської освіти України» (№ державної реєстрації 0111U001714) «Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту; 1.11 «Олімпійська освіта в системі навчально-виховного процесу підростаючого покоління» (№ державної реєстрації 0115U002373) «Зведеного плану НДР в сфері фізичної культури і спорту на 2015–2017 рр.» Міністерства освіти й науки України. Роль автора, як співвиконавця теми, полягає у визначенні соціоісторичних умов розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу і обґрунтуванні та розробці основних положень стратегії розвитку жіночого спорту в досліджуваних регіонах. Окреслені положення використано також для удосконалення діяльності регіональних центрів олімпійських досліджень та освіти в Україні.

Мета дослідження – здійснити аналіз сучасного стану жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу та обґрунтувати і розробити основні положення стратегії його розвитку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історичний розвиток й сучасний стан феміністського руху в світі та його прояв в спорті на основі наукового опрацювання фахової літератури, документальних джерел та матеріалів мережі Інтернет.
2. Дослідити соціоісторичні особливості та умови формування жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу.
3. Виявити та систематизувати чинники, що вплинули на розвиток жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу.
4. Розробити основні положення стратегії розвитку жіночого спорту в країнах досліджуваного регіону і визначити особливості та перспективи її реалізації.

Об'єкт дослідження – розвиток жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу.

Предмет дослідження – соціоісторичні умови розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, фактори, що вплинули на його розвиток і участь жінок у найбільших міжнародних змаганнях.

Методи дослідження. Аналіз й узагальнення спеціальної літератури документальних джерел та матеріалів мережі Інтернет проводився з метою наукового обґрунтування об'єкту дослідження, а також узагальнення наукових підходів до розвитку жіночого спорту у світі та в країнах Північної Африки та Близького Сходу, зокрема. Проведений теоретичний аналіз, узагальнення сучасного практичного досвіду дозволили визначити актуальність дослідження, уточнити і конкретизувати мету, завдання і спрямованість дослідження, розробити основні положення та зміст стратегії розвитку жіночого спорту в досліджуваних регіонах.

Використаний у роботі історико-логічний метод дав змогу проаналізувати історичні особливості формування та розвитку жіночого спорту в світі в цілому і країнах Північної Африки та Близького Сходу зокрема.

Компаративний аналіз як метод наукового дослідження використовувався для вивчення історичного розвитку й сучасного стану феміністського руху в світі та його проявів у спорті, порівняння та зіставлення, визначення особливостей, розвитку жіночого спорту в різних країнах Північної Африки та Близького Сходу.

Анкетування проводили з метою оцінювання думки респондентів (місцевого населення) щодо проблем жіночого спорту в зазначених регіонах. Анкетування проведено серед різних груп респондентів (n = 400), які є резидентами країн Північної Африки й Близького Сходу та проживають у сільській (n = 197) і міській місцевості (n = 203). Опитування проводилось за допомогою розробленої анкети, що складалася з 27 питань, які можна умовно поділити на три блоки. Перший блок містив дані, що стосуються мети анкетування, а саме визначення ролі і місця жіночого спорту в соціальному житті суспільства досліджуваних регіонів. Другий блок містив питання про сучасний стан жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, а третій блок питань розкривав можливі перспективи розвитку жіночого спорту у досліджуваних регіонах. За методом спілкування з респондентами анкетування було приватним і письмовим, за процедурою проведення – індивідуальним, за способом вручення анкет – роздатковим і поштовим.

З метою вивчення впливу соціального середовища на систему жіночого спорту в даних регіонах, а також вивчення можливих перспектив його розвитку, нами було проведено опитування групи експертів. Критеріями відбору експертів виступали приналежність їх до сфери фізичної культури і спорту, наявність спеціальної освіти, стажу роботи, проживання в країні. У якості експертів залучено 32 особи, представники Національних олімпійських комітетів країн ОАЕ, Іраку, Бахрейна, Мавританії, Лівії. У дослідженні взяли участь генеральні секретарі національних олімпійських комітетів Сирії, Йорданії, Кувейту, Алжиру, Єгипту, членів королівських сімей, представників органів державного управління спортом, голів благодійних фондів з боротьби за права жінок і представниць спортивної преси країн Північної Африки й Близького Сходу.

Для вивчення соціально-економічних та соціокультурних особливостей країн досліджуваного регіону та можливостей залучення жінок до спортивних занять використовували логіко-теоретичний аналіз, що дозволило відтворити логічний хід формування кількісних та якісних параметрів його окремих складових.

Системний аналіз був використаний під час визначення та систематизації чинників, що вплинули на розвиток жіночого спорту у світі й країнах Північної Африки й Близького Сходу та обґрунтування і розробки основних положень стратегії розвитку жіночого спорту в досліджуваних регіонах. Методологічною специфікою використаного системного підходу є орієнтація дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, які її забезпечують, на виявлення різних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх в єдине теоретичне ціле.

Дисертаційне дослідження передбачало аналіз вибірових сукупностей та застосування методів математичної статистики. Статистична обробка результатів дисертаційного дослідження здійснювалася з використанням загальноприйнятих методів.

Наукова новизна дослідження:

- вперше визначено соціоісторичні передумови формування та розвитку жіночого спорту, систематизовано та охарактеризовано основні хронологічні періоди розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу;
- вперше теоретично обґрунтовано та розроблено основні положення стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, що включає п'ять взаємопов'язаних блоків: інформаційно-пропагандистський, матеріально-технічний, освітній, нормативно-правовий, науково-практичний;
- розкрито громадську думку населення різних країн Північної Африки і Близького Сходу щодо участі жінок в міжнародному спортивному русі та визначено найважливіші засоби впливу на неї, серед яких найсуттєвіші: заохочення жінок до активної участі в міжнародному спортивному русі, впровадження стипендіальних програм для спортсменок, пропаганда користі занять руховою активністю і спортом для жінок в закладах освіти, активна пропаганда в засобах масової інформації й інших сферах соціального життя суспільства, впровадження довгострокових соціальних програм розвитку жіночого спорту в країні, створення спеціальної нормативної бази та створення позитивного іміджу жінки-спортсменки;
- дістали подальшого розвитку наявні розробки, на підставі яких можна визначити рівень розвитку жіночого спорту в досліджуваному регіоні; провідними

критеріями є наявність спеціальних програм розвитку жіночого спорту в країні, належне нормативно-правове забезпечення жіночого спорту, представництво жінок в органах управління фізичною культурою і спортом, кількість жінок, які займаються спортом, кількість видів спорту, в яких представлені жінки в збірних командах, кількість завойованих жінками нагород на міжнародних спортивних змаганнях тощо;

- доповнено відомості про фактори, які вплинули на розвиток жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, до яких належать: особливості культурного середовища, національного менталітету, родинні цінності, рівень освіти в країні, кліматичні умови, соціальний устрій життя, соціально-економічна ситуація в країнах досліджуваного регіону, розвиток матеріально-технічного, нормативно-правового та програмно-методичного забезпечення;

- доповнено відомості про значення і роль жіночого спорту в сучасному суспільстві та міжнародному спортивному русі, про доцільність і актуальність розробки цільових заходів, спрямованих на подолання гендерної нерівності, наслідків дискримінації у спортивній практиці.

Практична значущість дослідження. В роботі різнобічно представлені проблеми становлення жіночого спорту в країнах Північної Африки і Близького Сходу та розроблена Стратегія його розвитку. Розроблено рекомендації щодо впровадження основних положень стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу.

Основні положення та результати дослідження було впроваджено в навчальний процес професійної підготовки здобувачів вищої освіти Національного університету фізичного виховання і спорту України при вивченні дисциплін «Історія фізичної культури та спорту», «Історія олімпійського руху», «Історичні аспекти, проблеми та протиріччя сучасного олімпійського спорту» (вересень, 2017), Львівського державного університету фізичної культури при вивченні дисципліни «Історія олімпійського руху» (вересень, 2017), Київського університету імені Бориса Грінченка при вивченні дисциплін «Історія фізичної культури» та «Теорія олімпійського та професійного спорту» (лютий, 2018).

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень були представлені:

- на міжнародному рівні – міжнародних конференціях молодих вчених «Молодь та олімпійський рух» (Київ, Україна, 2015–2017); XVIII Міжнародному конгресі «Олімпійський спорт и спорт для всех» (Алмати, Казахстан, 2014).

- на всеукраїнських заходах – Всеукраїнських семінарах-нарадах керівників загальноосвітніх навчальних закладів України з проблем олімпійської освіти (Київ, 2014–2017); науково-практичних конференціях та круглих столах кафедри історії спортивного та олімпійського руху (Київ, 2013–2015), кафедри історії та теорії олімпійського спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України (Київ, 2015–2017).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження подані у семи наукових працях, п'ять з яких – опубліковані у спеціалізованих виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, дві з них увійшли до міжнародних наукометричних баз, одна публікація апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із анотацій, вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний текст викладено на 204 сторінках, містить 7 таблиць, 29 рисунків. У роботі використано 171 джерело спеціальної наукової літератури з них 115 іноземних авторів.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, показано зв'язок роботи з науковими планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, їх впровадження у практику, наведено інформацію про апробацію роботи та вказано кількість публікацій автора за темою дисертації, вказано структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Основні проблеми жіночого спорту в країнах Північної Африки і Близького Сходу»** проведено аналіз доступної вітчизняної та зарубіжної літератури, яка розкриває особливості сучасного стану жіночого спорту у країнах Північної Африки і Близького Сходу та участі жінок у сучасному міжнародному спортивному русі.

На основі аналізу спеціальної літератури (В. М. Платонов, М. М. Булатова, W. Marie, 2005; T. Benn, 2010; 2009; A. Mahfoud, 2011; J. Hargreaves, 2007; G. Pfister, 2003, 2006 та ін.) узагальнено відомості про процес інтеграції жінок у міжнародний олімпійський рух, становлення та розвиток жіночого спорту на міжнародній арені (D. Williams, 2008, A. Mozafari and others, 2010).

Теоретичний аналіз даних спеціальної науково-методичної літератури з проблеми дослідження дозволив виділити чотири етапи формування програми Олімпійських ігор з урахуванням історичних чинників. На першому етапі жіноча олімпійська програма мала нестабільний, варіативний характер, на другому і особливо на третьому етапах відбулися більш суттєві зміни в жіночій видах формування програм Олімпійських ігор. А найбільші пертурбації відбулися на четвертому етапі – за період від Ігор XXIII Олімпіади до Ігор XXX Олімпіади у жіночій олімпійській програмі постійно зростала кількість як видів спорту, так і спортивних дисциплін. Як наслідок, у відсотковому співвідношенні жіноча олімпійська програма в решті решт перевищила чоловічу. Зростання кількості видів спорту та дисциплін у жіночій олімпійській програмі призвело до збільшення жінок-учасниць Олімпійських ігор. За підсумками Олімпійських ігор 2012 року у спортивних єдиноборствах цей показник становив 33 %.

На думку багатьох фахівців спорт вищих досягнень і, в першу чергу, олімпійський спорт є потужним та найбільш перспективним напрямом встановлення гендерної рівності (Abu Dawood, 1997; H. Li, 2011). В той же час процеси усунення гендерної нерівності розвиваються нерівномірно в різних регіонах та країнах світу. Що стосується країн Близького Сходу та Північної Африки, то історичні традиції, релігійні особливості, родинні цінності, навколишнє середовище – є стримуючим фактором у відношенні вирівнювання прав та свобод жінок та чоловіків. У дослідженнях є лише фрагментарні згадки про особливості підготовки та участі

жінок у спортивних змаганнях, що не дає можливості цілісно простежити сучасний стан розвитку жіночого спорту в мусульманських країнах.

У цьому контексті актуальним видається наукове обґрунтування основних положень стратегії розвитку жіночого спорту в мусульманських країнах, проектування та реалізації відповідних програм.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» описано й обґрунтовано систему взаємодоповнюючих методів дослідження, етапи виконання дослідження, а також надано інформацію щодо організації дослідження та досліджуваного контингенту.

Дослідження проводилося у три етапи впродовж 2012–2017 рр. на базі Національного університету фізичного виховання і спорту України на кафедрі історії та теорії олімпійського спорту. В опитуванні взяли участь 400 представників (жінки та чоловіки віком від 18 до 65 років) країн Північної Африки та Близького Сходу, з яких 203 – мешканці міської місцевості та 197 – сільської. Послідовність постановки і вирішення завдань диктувалася логікою дослідницького процесу і отриманими результатами.

На першому етапі – жовтень 2012 – вересень 2013 рр. – вивчено передумови становлення та особливості розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, проаналізовано та узагальнено результати попередніх наукових робіт, сформульовано основні напрями досліджень, визначено методи дослідження та розроблено план дослідження.

На другому етапі – жовтень 2013 – вересень 2016 рр. – проведено соціологічне опитування серед мешканців країн досліджуваних регіонів. На даному етапі застосовувались такі методи: аналіз та узагальнення наукової літератури, нормативних і регламентуючих документів, узагальнення досвіду практичної роботи, анкетне опитування.

Для встановлення особливостей функціонування організаційно-управлінської системи жіночого спорту в даних регіонах і тенденції його розвитку в означених країнах застосовувався метод експертних оцінок. Визначення узгодженості думки експертів відбувалося за допомогою коефіцієнта конкордації (W). У дослідженні прийняло участь 32 експерта. Результатом дослідження стала розробка основних положень стратегії розвитку жіночого спорту в досліджуваних регіонах.

На третьому етапі – жовтень 2016 – вересень 2017 рр. – оброблено отримані дані, визначено особливості виступу жінок з різних регіонів світу на міжнародних змаганнях. Розроблено основні положення комплексної стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу з урахуванням соціально-історичних та культурних особливостей. Здійснювалося обговорення отриманих результатів, розробка практичних рекомендацій, формулювання висновків, підготовка до апробації та офіційного захисту дисертаційної роботи.

У третьому розділі «**Сучасний стан і перспективи розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки і Близького Сходу**» представлені результати соціологічного опитування.

Експертам було запропоновано проранжувати за рівнем значущості фактори і критерії, які впливають на формування і розвиток жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу.

Першим важливим питанням дослідження стало виявлення глобальних факторів, які впливають на розвиток жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Найбільш впливовими експерти назвали наступні фактори: наявність або відсутність специфічних тренувальних програм для жінок (304 бали), наявність або відсутність доступної інфраструктури (279 балів), наявність або відсутність спеціалізованих програм розвитку жіночого спорту (239 балів) і рівень освіти в країні (233 бали).

Менш впливовими, але не менш важливими експерти вважають кліматичні умови (194 бали), пропаганду здорового способу життя (183 бали) та соціо-культурні умови (118 балів). Серед інших значущих чинників експерти виділяють економічні умови (111 балів) і політичну ситуацію (59 балів). На останнє місце експерти поставили громадську думку, ($W=0,78$) (рис. 1).

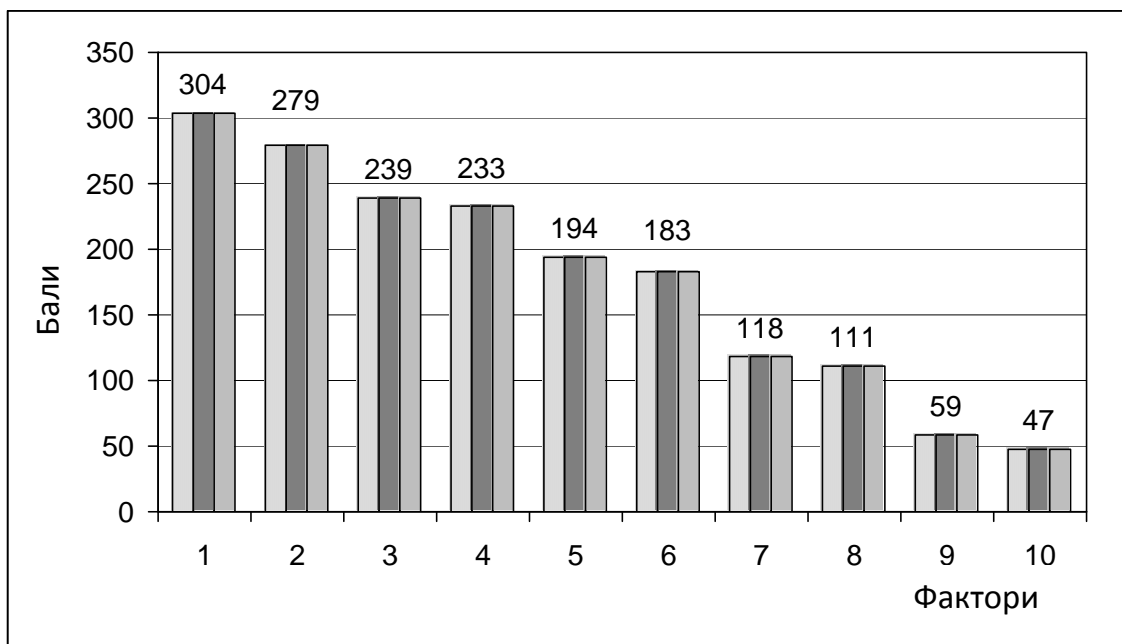

Рис. 1. Результати експертного опитування щодо факторів, які впливають на розвиток жіночого спорту в досліджуваних регіонах:

1 – наявність або відсутність специфічних тренувальних програм для жінок; 2 – наявність або відсутність доступної інфраструктури; 3 – наявність або відсутність спеціалізованих програм розвитку жіночого спорту; 4 – рівень освіти в країні; 5 – кліматичні умови; 6 – пропаганда ЗСЖ; 7 – соціо-культурні умови; 8 – економічні умови; 9 – політична ситуація в країні; 10 – громадська думка

Низькі показники таких факторів, як політична ситуація і економічні умови пояснюються тим, що вони є базовими для більшості процесів, які відбуваються в тій чи іншій державі, тому впливають на розвиток жіночого спорту опосередковано через інші фактори. Експерти звернули увагу на такий фактор, як кліматичні умови; яскравим прикладом є те, що в країнах, де більшість населення ніколи не бачила снігу, не можуть масово розвиватись зимові види спорту. Було виявлено конкретний зв'язок рівня освіти і освіченості жінок у країнах Північної Африки та Близького Сходу з рівнем розвитку жіночого спорту. Пропаганда здорового способу життя є

актуальною для всіх країн світу, незалежно від ступеня їх розвитку і соціально-культурного устрою життя. Громадська думка як чинник, що впливає на розвиток жіночого спорту в регіоні країн Північної Африки та Близького Сходу, експерти віднесли до найменш значущих серед усіх запропонованих, хоча її вплив не можна недооцінювати.

Наступним кроком дослідження став розгляд низки питань з визначення організацій, які впливають на розвиток жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Найвпливовішими організаціями, на думку експертів, стали: приватні (комерційні) організації (306 балів), благодійні фонди (295 балів) та громадські організації (216 балів). Менш впливовими, але не менш важливими стали освітні фонди й організації (203 бали), правозахисні організації (186 балів) і державні органи управління (161 бал). Водночас експерти виділили такі організації, що впливають меншою мірою на розвиток жіночого спорту в регіоні, а саме: релігійні (151 бал), глобальні світові організації (ООН, ОБСЄ, Ліга Арабських Держав тощо) (125 балів), Національні олімпійські комітети (85 балів), Міжнародний олімпійський комітет (32 бали), ($W=0,86$).

Дослідження дозволяє стверджувати, що приватні організації (306 балів) є найвпливовішими в питаннях розвитку жіночого спорту в країнах регіону. Це пояснюється тим, що приватні організації мають можливість вирішувати проблеми точково, наприклад, створювати мережі фітнес-центрів для жінок в кожному районі міст і селищ. Благодійні фонди (295 балів) в більшості випадків є міжнародними і мають деякі преференції в роботі з точки зору свободи діяльності. Серед відомих благодійних фондів, основна мета діяльності яких є розвиток жіночого спорту, особливо активними в досліджуваному регіоні є: Спортивна фундація мусульманських жінок (MWSF), Жіноча спортивна фундація (WSF), Жіноча фундація спорту та фітнесу (WSFF). На думку експертів особливої уваги потребують громадські та правозахисні організації (186 балів), які працюють безпосередньо з населенням країн. До них відносяться глобальні організації, основним завданням яких є правозахисна діяльність. Наприклад, Міжнародний комітет захисту прав людини, Freedom Hous, Amnesty international, Health Right International тощо.

Експерти визначили ключові засоби додаткової мотивації жінок країн Північної Африки та Близького Сходу до регулярних занять руховою активністю і спортом (думка експертів виявилася узгодженою, $W=0,96$). Найважливішими засобами додаткової мотивації, на думку експертів, стали: створення спеціальних тренувальних програм для жінок-спортсменок (315 балів), можливість здобуття фінансової незалежності (288 балів) і формування жіночого тренерського складу (256 балів). На думку експертів, важливими засобами мотивації жінок регіону до систематичних занять є можливість отримати освіту та професію у сфері фізичної культури і спорту (224 бали). Жінки Північної Африки та Близького Сходу, особливо ті, які проживають в провінціях, пустельних та гірських районах, не мали можливості відвідувати школу й здобувати освіту. Останніми роками ситуація покращилася. З'являються школи, спеціалізовані навчальні заклади та університети і значення рівня освіти постає предметом багатьох дискусій. Наступним важливим засобом мотивації експерти визначили можливість розширення соціального життя

засобом спорту (190 балів). Окрім цих засобів мотивації, експерти виділили також такі: створення центрів психологічної підтримки жінок (157 балів), створення безпечного середовища з обмеженням доступу сторонніх осіб до місця тренувальних сесій (117 балів), створення дитячих центрів (кімнат матері і дитини) при спортивних комплексах (113 балів), створення спеціальної інфраструктури (окремі приміщення і комплекси для особистої гігієни жінок) (50 балів) і пропаганда здорового способу життя (46 балів).

З урахуванням важливості такого чинника, як громадська думка, експертам було запропоновано визначити найбільш важливі засоби впливу на суспільну думку з питань жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, ($W=0,99$).

На думку експертів, до найважливіших засобів впливу на громадську думку відноситься заохочення жінок до активної участі в міжнародному спортивному русі (318 балів), впровадження стипендіальних програм для спортсменок (286 бали), пропаганда користі занять руховою активністю і спортом для жінок в школах, коледжах і вищих навчальних закладах (260 балів), і активна пропаганда в засобах масової інформації та інших сферах соціального життя суспільства (224 бали). До переліку таких важливих засобів експерти віднесли провадження довгострокових соціальних програм розвитку жіночого спорту в країні (191 бал), створення спеціальної нормативної бази (161 бал) та вшанування переможниць національних і міжнародних спортивних змагань на державному рівні (128 балів).

Крім зазначених вище засобів впливу на громадську думку, експерти додають і важливість створення позитивного іміджу жінки-спортсменки (96 балів), пропаганду здорового способу життя (64 бали) та наявність освітніх програм (32 бали). Позитивний імідж має велике значення у всіх сферах діяльності, оскільки виступає елементом пропаганди. Всі експерти були одностайної думки щодо того, що жіночий спорт в країнах Північної Африки та Близького Сходу є недостатньо вивченим предметом, а головне – перспективним напрямом діяльності спортивних функціонерів, представників органів державної влади у сфері фізичної культури і спорту та різних міжнародних громадських і благодійних організацій. Бракує наукових розробок з питань жіночого спорту в цілому і місця жінок досліджуваних регіонів у міжнародному спортивному русі. Дослідження свідчать, що в центрі більшості дискусій про етику в мусульманському спорті розглядається надання або не надання дозволу носити хіджаб під час виступу на змаганнях міжнародного рівня. Особливо це стосується таких видів спорту як плавання, пляжного волейболу та інших видів спорту, пов'язаних із спеціальною спортивною формою.

Передусім експерти виділили групу критеріїв, на підставі яких можна визначити рівень розвитку жіночого спорту в країні. На їхню думку, провідними критеріями, що визначають рівень розвитку, є наявність спеціальних державних документів, що регулюють функціонування жіночого спорту в країні (307 балів), кількість жінок, які займаються спортом у школах чи у студентському середовищі (300 балів), наявність спеціальних програм розвитку жіночого спорту в країні (257 балів), ($W\approx 0,98$). Про необхідність і важливість нормативно-правового забезпечення жіночого спорту вже згадували в попередньому підрозділі. Наявність державних документів, що регулюють функціонування жіночого спорту в країні, свідчить про те, що спорт є одним із пріоритетних соціальних напрямів, завдяки

якому жінки фактично є повноцінними членами суспільства з відповідними правами та обов'язками. З цим критерієм тісно пов'язаний і критерій наявності спеціальних програм розвитку жіночого спорту. Серед важливих критеріїв, експерти виділили такі: кількість видів спорту, в яких представлені жінки в збірних командах (191 бал); представництво жінок в органах управління фізичним вихованням і спортом в країнах Північної Африки та Близького Сходу (161 бал); наявність комітету при органах управління з питань жіночого спорту в країні (119 балів). Не менш важливими критеріями експерти назвали: кількість завойованих жінками нагород на міжнародних спортивних змаганнях (106 балів), кількість жінок, які займаються у спортивних клубах, секціях, фітнес-центрах тощо (51 бал); представництво жінок у збірних командах країни (45 балів).

Також експерти впевнені у необхідності присутності жінок і у вищих органах управління спортом в країні та в спортивних засобах масової інформації. Розроблена анкета передбачала у разі позитивної відповіді експертів прохання зазначити приблизне співвідношення жінок і чоловіків в органах управління фізичним вихованням, спортом і спортивних засобах масової інформації. Думки експертів розподілилися наступним чином: 53 % експертів відповіли, що представництво жінок у вищих органах управління фізичним вихованням в країні не повинно перевищувати 30 %, а 47 % – експертів відповіли, що не більше 50 %.

В більшості країн Північної Африки та Близького Сходу відповідальність за розвиток спорту та фізичного виховання розподіляється наступним чином: до юрисдикції Міністерства молоді та спорту входить коло питань з приводу розвитку та популяризації спорту, а Міністерства освіти, Міністерства охорони здоров'я, організації-аналоги «Спорт для всіх» займаються управлінням фізичним вихованням та масовим спортом в країнах. Доцільно було дослідити питання щодо гендерного розподілу керівних посад у вищих органах управління спортом та фізичним вихованням. На думку експертів, представництво жінок в органах управління сферою спорту в країні має бути на такому рівні: 47 % експертів вважали, що жінок має бути в органах управління спортом в країні не більше 50 %; 32 % – не більше 30 %, 21 % – не більше 40 %.

У питанні про належне представництво жінок у засобах масової інформації експерти виявили однотайність: у відсотковому співвідношенні жінок і чоловіків має бути по 50 %. Лише один експерт відповів, що кількість жінок у спортивних засобах масової інформації має бути не більше 40 %.

Експерти як безпосередні учасники спортивного руху країн досліджуваних регіонів на питання «Чи достатньою мірою Міжнародний олімпійський комітет підтримує жінок даного регіону в їхньому прагненні до занять спортом?» відповіли таким чином: 56 % експертів відповіли позитивно; а 44 % – негативно. Як демонструють результати відповідей експертів з цього питання, більшість вважають, що Міжнародний олімпійський комітет достатньою мірою підтримує жінок регіону. Зі свого боку Міжнародний олімпійський комітет створює умови для розвитку спорту в світі й необхідні нормативно-правові основи вже були створені багато років тому. Для більш глибокого вивчення низки питань, щодо жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, нами було проведене соціологічне дослідження серед міського (n=203) та сільського (n=197) населення країн вказаних

регіонів. Насамперед, респондентам було поставлено питання про необхідність занять фізичною культурою і спортом жінками регіону. Позитивно на це питання відповіли 76 % міських жителів і 69 % жителів сільської місцевості. Це свідчить про те, що переважна більшість населення країн Північної Африки і Близького Сходу не відчують ніякого дискомфорту, пов'язаного з жіночим спортом.

Для визначення ступеня впливу культурних особливостей на можливість занять спортом жінками респондентам було запропоновано відповісти на відповідне питання. В результаті обробки даних з'ясувалося, що в цьому питанні думки міського населення і жителів сільської місцевості значним чином не відрізнялися. Так, 72 % респондентів міського населення та 89 % жителів сільської місцевості відповіли позитивно.

Для нашого дослідження особливий інтерес викликали результати відповідей респондентів на таке питання «Чи обов'язково жінці-спортсменці одягати абаю і хіджаб під час занять спортом?» Однак відповіді респондентів дещо суперечать попередньому запитанню. Так, 92 % представників міського населення і 70 % сільського населення відповіли негативно на це питання.

Для визначення ступеня доступності спортивної інфраструктури для жінок країн Північної Африки і Близького Сходу, респондентам було запропоновано оцінити ступінь доступності спортивних об'єктів для жінок. Всього 32 % респондентів міського населення оцінили доступ як обмежений і 56 % як вільний доступ до спортивної інфраструктури, 12 % – взагалі недоступний.

Доречним виявилось вивчення причин недоступності спортивної інфраструктури для жінок досліджуваних регіонів. Респонденти умовно вказали такі причини: зруйновані й покинуті об'єкти, які непридатні для занять спортом; незручне розташування об'єктів; недостатня кількість об'єктів; неможливо використовувати об'єкти одночасно з чоловіками тощо. Думки респондентів населення сільської місцевості різняться: 28 % респондентів вважають, що доступ до спортивної інфраструктури повністю відсутній, 32 % – вважають доступ обмеженим і 40 % вважають, що доступ відкритий. В даному випадку різниця відповідей між міськими і сільськими жителями незначна, оскільки спортивна інфраструктура і її розвиток значною мірою залежать від політики держави – починаючи від будівництва нових об'єктів і закінчуючи підтриманням належного вигляду вже існуючих.

На запитання «Чи повинні жінки бути представлені в складі органів державного управління?» в тому числі і на керівних посадах 92 % міського і 65 % сільського населення, відповіли позитивно. Для виявлення належного відсоткового співвідношення представництва жінок у відповідності до чоловіків в органах державного управління, респондентам було запропоновано відповісти на низку відповідних запитань. Відповіді міського населення розподілились наступним чином: 20 % респондентів вважають, що співвідношення 75 % чоловіків і 25 % жінок буде оптимальним, 35 % вказують на 60 і 40 % відповідно, 27 % відмічають доречним співвідношення 50/50, а 18 % пропонують інші варіанти.

Респонденти також відповіли на запитання щодо представництва жінок на вищих державних посадах у сфері фізичної культури та спорту. Таким чином,

за результатами анкетування, 70 % міських і 61 % сільських жителів упевнені, що жінки обов'язково повинні бути представлені на вищих управлінських посадах.

У четвертому розділі «Стратегія розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки і Близького Сходу» представлено основні практичні рекомендації щодо покращення процесу розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу у формі комплексної стратегії.

Розробка даної Стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу (далі – Стратегія) пов'язана з визнанням недостатнього рівня залучення жінок до занять фізичною культурою і спортом у зазначених регіонах, що вимагає системного підходу до вирішення поставлених завдань.

Стратегія розвитку жіночого спорту – це комплексна обмежена терміном, ресурсами і виконавцями, сукупність заходів, спрямована на досягнення головної мети – залучення до занять фізичною культурою і спортом максимальної кількості жінок, різного віку і соціального статусу. Стратегія передбачає реалізацію поставлених завдань шляхом об'єднання зусиль різних організацій, таких, як спортивні федерації, державні структури різних сфер діяльності, громадські організації, правозахисні організації, міжнародні глобальні організації (ООН, ВООЗ, ЮНЕСКО та ін.), благодійні фонди, волонтерські рухи і засоби масової інформації. Гіпотезою для розробки Стратегії є підвищення інтересу до жіночого спорту і створення організаційних передумов для координації зусиль усіх зацікавлених сторін. Стратегія передбачає п'ять взаємопов'язаних блоків, від скоординованої роботи яких залежить ефективний процес її реалізації (рис. 2).

Рис. 2. Структура основних положень стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу

Інформаційно-пропагандистський блок передбачає організацію і проведення комплексу заходів, спрямованих на пошук і підвищення інтересу і підвищення іміджу жіночого спорту серед широких мас населення країн Північної Африки і Близького Сходу. Інформаційно-пропагандистська кампанія у засобах масової інформації «Здорова жінка – здорова нація» включає: висвітлення максимальної кількості спортивних змагань і заходів за участю жінок або для жінок; популяризацію у засобах масової інформації жінок-спортсменок для формування їхнього позитивного іміджу в суспільстві та створення прикладу для наслідування; спеціальні програми на радіо і телебаченні про фітнес, фізичну культуру і спорт для жінок; соціальну рекламу на радіо, телебаченні, друкованих виданнях та на зовнішніх рекламних носіях про користь занять спортом жінками на національному рівні.

Другим важливим компонентом є організація і проведення спеціальних фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів для жінок «Будь активною!» у місцях проживання і відпочинку населення. Основними функціями є: активізація спілкування і обміну досвідом серед жінок, що займаються спортом; залучення максимальної кількості жінок до занять фізичною культурою і спортом; створення єдиного інформаційного поля для жінок з питань здорового способу життя і занять руховою активністю; відпочинок жінок від побутових справ; психологічна підтримка жінок; методична підтримка спортсменок-початківців; проведення активного дозвілля для всіх учасниць заходу;

Пропаганда здорового способу життя та популяризація занять фізичною культурою і спортом в дошкільних навчальних закладах, школах, закладах вищої освіти і місцях роботи жінок – базовий компонент блоку, оскільки сьогодні відсутні такі заходи.

Стратегія передбачає три основних напрями матеріально-технічного блоку. Першим напрямом є організація жіночих центрів підтримки при спортивних клубах і стадіонах масового користування. До поняття «жіночі центри підтримки» входять: дитячі центри, де жінки могли б залишити дітей на час занять фізичною культурою і спортом; кабінети психологічної підтримки (з урахуванням того, що специфіка роботи з жінками-спортсменками відрізняється від роботи з чоловіками і потребує постійного контролю фахівців), де жінка матиме можливість отримати підтримку і в побутових питаннях або проблемах. Другим напрямом є розвиток системи жіночих спортивних команд і клубів, що дозволить вирішити кілька проблем: складання календаря змагань на рік (клуби і команди отримують можливість змагатися між собою); комунікація жінок і можливість подорожувати без родини, не порушуючи соціальних канонів країн Північної Африки і Близького Сходу. Третім напрямом є створення спеціальних гігієнічних зон для жінок на спортивних об'єктах масового користування. У країнах досліджуваних регіонів існує успішний досвід поділу часу користування тими чи іншими об'єктами на «жіночі» та «чоловічі» дні, що значно обмежує можливості одних й інших. Створення спеціальних гігієнічних зон (роздягальні, душові, кімнати відпочинку тощо) з окремим входом, що дозволить значно заощадити час на підготовку об'єкта для користування і дозволить звести гендерно-орієнтований поділ часу від днів до годинника, що в свою чергу дасть можливість систематизації тренувального процесу жінок.

Освітній блок Стратегії передбачає три основних компоненти. Першим компонентом є організація навчальної програми для жінок при місцевих університетах, коледжах або школах зі здорового (раціонального) харчування, здорового способу життя, фізіології людини тощо. Це дозволить, в першу чергу, використовувати отримані знання в побутовому житті, що може стати підґрунтям для формування стійкої потреби населення в раціональному харчуванні і заняттях фізичною культурою і спортом. Другим, важливим, компонентом є підготовка жіночого тренерського складу для роботи з жінками-спортсменками на різних рівнях. Третім компонентом, який є не лише потужним фактором розвитку жіночого спорту в регіонах, а ще й мотивуючим щодо учасників цього процесу – міжнародний обмін досвідом. Організація конференцій, круглих столів, спеціальних секцій на форумах і конгресах надасть можливість підняти статус жіночого спорту в

очах громадськості й підвищить соціальну значущість спортсменок у країнах Північної Африки та Близького Сходу.

Нормативно-правовий блок Стратегії передбачає три компонента. Першим важливим компонентом нормативно-правового блоку є юридичний супровід спортсменок. Більшість країн Північної Африки і Близького Сходу підтримують Конвенцію з прав людини з деякими національними особливостями в її реалізації. Це свідчить про те, що існують потужні передумови щодо формування раціональної та ефективної нормативно-правової бази для комфортного соціального життя жінок, особливо тих, які займаються фізичною культурою і спортом. У цій точці стикаються перший і другий компоненти нормативно-правового блоку. Формування робочих груп, які склалися б із фахівців різних сфер щодо усунення прогалин в законодавстві з питань жіночого спорту, є одним із основних завдань Стратегії. Третім компонентом постає програма «Юридичний бюлетень для жінок», який повинен випускатися в електронному та друкованому вигляді. Юридичний бюлетень є першою юридичною допомогою для жінок. Він містить інформацію про цивільні права і обов'язки жінок, про заборони та обмеження (якщо такі є), про можливі покарання за порушення правил і засад, про контакти правозахисників і станцій юридичної підтримки, про першочергові екстрені телефонні номери й іншу важливу інформацію, якою повинна володіти не тільки спортсменка, а й пересічна мешканка країни Північної Африки і Близького Сходу.

Науково-практичний блок передбачає три компоненти. Медичні центри широкого профілю для спортсменок повинні вирішувати наступні проблеми: проведення повного медичного обстеження спортсменок; контроль медичних показників спортсменок; анонімне надання повного спектру лікування. Науково-дослідні центри жіночого спорту пов'язані з першим компонентом науково-практичного блоку і можуть існувати на основі однієї матеріально-технічної бази, оскільки обидва компонента вирішують одні й ті самі проблеми і мають однакову мету. На особливу увагу заслуговує питання про створення міжнародної дослідницької робочої групи з розробки універсальних підходів до навчально-тренувального процесу жінок із урахуванням особливостей соціально-культурного життя країн Північної Африки і Близького Сходу. Міжнародною групою повинна бути з двох основних причин: інтернаціональний склад робочої групи підвищить об'єктивність висновків і суджень їх членів, оскільки незаангажований погляд на ту чи іншу проблему у кілька разів збільшує ефективність роботи; міжнародна комунікація та обмін досвідом завжди має позитивний вплив на процес розвитку.

Моніторинг та контроль за реалізацією Стратегії повинні здійснюватися державними органами сфери фізичної культури і спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу (Міністерствами, державними службами і комітетами з питань фізичної культури і спорту) за участю зацікавлених органів державної влади, фізкультурно-спортивних організацій, в тому числі й НОК, Паралімпійського комітету, федерацій з видів спорту та фізкультурно-спортивних товариств.

Реалізація Стратегії може привести до таких очікуваних результатів: зростання кількості жінок, які систематично займаються фізичною культурою і спортом в загальній чисельності до даної категорії населення; збільшення кількості проведених змагань, в яких взяв участь спортсмен; збільшення кількості переможців

і призерів міжрегіональних, загальнодержавних і міжміських змагань; збільшення кількості клубів, центрів та груп здоров'я для жінок, що регулярно займаються фізичною культурою і спортом; збільшення кількості установ додаткової освіти жінок фізкультурно-спортивної спрямованості з відділеннями по видам спорту; зростання кількості спортивних споруд для занять жінками фізичною культурою і спортом.

Важливу роль у реалізації Стратегії повинні відігравати засоби масової інформації, які змогли б забезпечити мешканців Північної Африки і Близького Сходу вичерпною інформацією про фізкультурно-масові заходи для жінок країн зазначеного регіону і проведення змагань різних рівнів, а також спортивними новинами. У спеціалізованих програмах на телебаченні повинні бути передбачені випуски прямої соціальної реклами направленої на популяризацію жіночого спорту в країнах регіону що досліджується .

Основні положення Стратегії передбачають новий, системний підхід до розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, орієнтований як на максимально ефективну підготовку до міжнародних змагань, так і на довгостроковий розвиток.

Для оцінки особливостей та перспектив реалізації розробленої Стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, нами було проведено соціологічне дослідження серед експертів у галузі фізичної культури та спорту. В анкетуванні взяло участь 12 експертів, які є представниками державних та громадських організацій сфери фізичної культури та спорту в країнах регіонів, що досліджуються. Першим завданням дослідження ефективності стало висвітлення питання: чи корисною була запропонована стратегія розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Так, 68 % експертів позитивно оцінили Стратегію в контексті її корисності для процесу розвитку жіночого спорту в країнах, що досліджуються. Натомість, 22 % експертів не змогли відповісти на запитання і 10 % відповіло негативно.

Другим кроком дослідження перспектив реалізації розробленої стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу було визначення критеріїв, за якими експерти оцінили ступінь впливу розробленої Стратегії на рівень розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу.

Першим за ступенем значущості експерти виокремили критерій – усвідомлення керівництвом державних та громадських організацій галузі фізичної культури та спорту стратегії розвитку спорту в регіоні і жіночого спорту зокрема (65 балів). Другим критерієм експерти визначили – зміни у ставленні до занять спортом жінками громадськості країн, що досліджуються (52 балів). Іншим значущим критерієм експерти вважають критерій – розгляд Стратегії в рамках науково-практичних конференцій, у тому числі в державних закладах управління (35 балів). Стратегію було розглянуто на низці науково-практичних конференцій в Бахрейні 7 лютого 2017 року в рамках святкування Дня спорту Бахрейну та 25 квітня 2017 року в рамках ІХ Міжнародної молодіжної конференції, яка відбулась за ініціативи Міністерства молоді та спорту Бахрейну та ПРООН в Бахрейні. Наступним значущим критерієм експерти вважають – підвищення інтересу з боку жінок до рухової активності та спорту в країнах Північної Африки та Близького

Сходу (30 балів). Не менш значущим критерієм, експерти назвали – розробку системи спеціалізованих фітнес-клубів для жінок (13 балів). Клуби включають в себе не лише спортивні зони, але і кав'ярні в яких жінки мають змогу спілкуватись в комфортних умовах. Яскравим прикладом цього є спортивні клуби «Curves» (відкрито у 2015 році), «Ladies first Gym» (відкрито у 2017 році) та жіночий спортивний клуб при Королівському університеті для жінок (Royal University for Women) в Бахрейні, які спроектовані спеціально з урахуванням жіночих потреб, включаючи найновіше обладнання та спортивні майданчики.

Подальшим кроком стало виявлення основних проблем, які, на думку експертів, постають в процесі реалізації даної стратегії.

Однією з проблем, на яку експерти звернули увагу – нерозуміння з боку державних управлінців стратегічної необхідності у розвитку жіночого спорту (52 %) та його впливу на благополуччя жінок та соціальну рівність, як наслідок. Бесіди із експертами дають змогу стверджувати, що державні установи та їх керівники принципово згодні з необхідністю занять руховою активністю та спортом жінками, але називають цей процес «довгостроковою перспективою», що значно уповільнює його просування. Іншою важливою проблемою, яку відмітило 42 % експертів, стала – нестача фахівців, які спеціалізуються у жіночому спорті: тренери, менеджери, науковці тощо. Експертами було виявлено проблему відсутності персоналу жіночої статі (61 %), для реалізації стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Наступним викликом експерти (12 %) назвали труднощі у повному фінансовому забезпеченні розробленої стратегії розвитку жіночого спорту. Експерти зазначають, що оскільки Стратегія передбачає комплексний підхід, то бюджетні витрати повинні також розділитись в залежності від галузі юрисдикції. Міжгалузєва взаємодія державних органів в країнах Північної Африки та Близького Сходу, в свою чергу, відбувається на засадах бюрократичних процедур, дотримання яких потребує витрат часу. Серед інших проблем експерти назвали: перепони з боку консервативно налаштованих представників державних політичних, релігійних та інших партій та організацій; затягування у прийнятті рішень на місцях в регіонах, які віддалені від головних міст країн; необхідність у спеціалістах широкого профілю; необхідність у активістах-представниках засобів масової інформації, тощо.

Для отримання більш повної інформації про ефективність розробленої стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, експерти запропонували власні рекомендації щодо її удосконалення. Загалом експерти зазначили, що розроблена Стратегія є досить комплексною і охоплює більшість сторін соціального життя жінок країн Північної Африки та Близького Сходу. Поряд із тим, фахівці зазначили, що доцільно розробляти стратегії для кожної країни окремо, оскільки в кожній з них існують свої особливості в системі державного управління, освіти і галузі фізичного виховання та спорту. Наступною рекомендацією з боку експертів стало – відведення окремої частини Стратегії для співпраці з різноманітними благодійними фондами, глобальними та гуманітарними організаціями. Експерти звернули увагу на необхідність розробки додаткового алгоритму послідовності впровадження різних блоків Стратегії в соціальний простір країн Північної Африки та Близького Сходу.

У п'ятому розділі «Аналіз і узагальнення результатів дослідження» представлений аналіз здійснених досліджень, зіставлені отримані результати з даними науково-методичної літератури, проведено обговорення результатів та охарактеризовано ступінь вирішення завдань дослідження, що дозволило виокремити три взаємопов'язані групи даних:

- дістали подальшого розвитку (D. Bedell, 1992; J. Duury, 1992; A. Mozafari, 2010) наявні розробки, на підставі яких можна визначити рівень розвитку жіночого спорту в досліджуваному регіоні; провідними критеріями є наявність спеціальних програм розвитку жіночого спорту в країні, належне нормативно-правове забезпечення жіночого спорту, представництво жінок в органах управління фізичною культурою і спортом, кількість жінок, які займаються спортом, кількість видів спорту, в яких представлені жінки в збірних командах, кількість завойованих жінками нагород на міжнародних спортивних змаганнях тощо;

- доповнено відомості (В. М. Платонов, М. М. Булатова, 2009) про фактори, які вплинули на розвиток жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, до яких належать: особливості культурного середовища, національного менталітету, родинні цінності, рівень освіти в країні, кліматичні умови, соціальний устрій життя, соціально-економічна ситуація в країнах досліджуваного регіону, розвиток матеріально-технічного, нормативно-правового та програмно-методичного забезпечення; відомості про значення і роль жіночого спорту в сучасному суспільстві та міжнародному спортивному русі, про доцільність і актуальність розробки цільових заходів, спрямованих на подолання гендерної нерівності, наслідків дискримінації у спортивній практиці;

- вперше визначено соціоісторичні передумови формування та розвитку жіночого спорту, систематизовано та охарактеризовано основні хронологічні періоди розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу; теоретично обґрунтовано та розроблено основні положення стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, що включає п'ять взаємопов'язаних блоків: інформаційно-пропагандистський, матеріально-технічний, освітній, нормативно-правовий, науково-практичний; розкрито громадську думку населення різних країн Північної Африки і Близького Сходу щодо участі жінок в міжнародному спортивному русі та визначено найважливіші засоби впливу на неї, серед яких найсуттєвіші: заохочення жінок до активної участі в міжнародному спортивному русі, впровадження стипендіальних програм для спортсменок, пропаганда користі занять руховою активністю і спортом для жінок в закладах освіти та активна пропаганда в засобах масової інформації й інших сферах соціального життя суспільства, впровадження довгострокових соціальних програм розвитку жіночого спорту в країні, створення спеціальної нормативної бази та створення позитивного іміджу жінки-спортсменки;

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз фахової літератури, провідного міжнародного досвіду з проблеми, що досліджується дозволив встановити, що феміністський рух в сучасному світі перетворився в головну рушійну силу, яка забезпечує права та

можливості жінок в різних галузях соціального життя, в тому числі і спорту. Цей рух радикально вплинув на світогляд світової громадськості, міжнародну політику та національне законодавство багатьох країн в цій сфері. Найбільш яскраво результативність цього руху проявилася в олімпійському спорті, особливо в тій його частині, яка стосується кількості видів спорту та видів змагань серед жінок на Олімпійських іграх й кількості спортсменок, які приймають у них участь.

2. Найбільш складними регіонами для реалізації міжнародної політики галузі розширення прав та можливостей жінок в різних сферах життя, в тому числі й в олімпійському спорті, є регіони Північної Африки та Близького Сходу, де розташована низка країн мусульманського світу. Внутрішнє законодавство цих країн, яке склалося протягом багатьох років, релігійні та родинні традиції, громадський світогляд, знаходяться в певному протиріччі з міжнародною політикою, діяльністю МОК та МСФ, практикою розвитку жіночого спорту в інших регіонах світу та спричиняють серйозний стримуючий вплив на розвиток спорту, обмежують жінок у реалізації їх прав та можливостей.

3. До основних факторів які прямо або опосередковано впливають на процес розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу належать: політичні, економічні, соціокультурні, спортивна інфраструктура, тренувальні програми тощо. Зазначені фактори різною мірою впливають на процес прийняття рішення жінок займатися фізичною культурою і спортом. У вирішенні багатьох проблем, які пов'язані з соціокультурними особливостями країн регіону, необхідний системний підхід і глибокий аналіз існуючого стану жіночого спорту і його розвитку. Існує велика кількість засобів, за допомогою яких можна ефективно впливати і коригувати процеси, що відбуваються в соціальному житті суспільства, тим самим створюючи комфортні умови для розвитку жіночого спорту в даному регіоні.

4. Основною проблемою країн досліджуваного регіону є відсутність системного підходу до створення гідних умов для занять жінками фізичною культурою і спортом з урахуванням соціокультурних особливостей країн Північної Африки і Близького Сходу. Соціальний устрій більшості країн Північної Африки і Близького Сходу дозволяють жінкам займатися фізичною культурою і спортом, але з урахуванням культурних особливостей. Це означає, що при створенні належних умов для занять жінкам спортом, розвиток жіночого спорту буде прискореним. Тому необхідною є розробка основних положень стратегії розвитку жіночого спорту для комплексного вирішення більшості проблем, які виникають перед жінкою-спортсменкою в досліджуваних регіонах.

5. Подолання складностей та протиріч, обмежень прав та можливостей жінок стосовно розвитку спорту, участі в міжнародному спортивному житті, підготовки та участі в Олімпійських іграх може бути реалізоване шляхом:

– активної участі жінок країн зазначених регіонів у соціальній та державній діяльності, відстоюванні ними прав жінок на заняття спортом, участі в міжнародному спортивному житті, пропаганді ідеалів та цінностей олімпізму, ролі спорту як фактору здорового способу життя, консолідації суспільства, підвищенні авторитету країн на міжнародній арені;

– формування стратегій розвитку жіночого спорту на основі системного підходу з об'єднанням зусиль державних структур різних галузей діяльності, Національних олімпійських комітетів і спортивних федерацій, засобів масової інформації, громадських та правозахисних організацій. В основу Стратегії повинні бути покладені як позиції міжнародних та глобальних організацій (ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ), так і врахування історичних, культурних, релігійних, родинних цінностей та громадського світогляду.

6. Розроблено основні положення Стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу, що включають в себе п'ять взаємопов'язаних блоків: інформаційно-пропагандистський, матеріально-технічний, освітній, нормативно-правовий, науково-практичний. Існує органічний взаємозв'язок між явищами та процесами, які відносяться до кожного з цих блоків і результативністю реалізації Стратегії. Інформаційно-пропагандистський блок Стратегії охоплює коло питань, пов'язаних з розвитком громадської думки й забезпеченням діяльності в пропаганді спорту, фізичного виховання та здорового способу життя, вибором адекватних цілей та методів їх досягнення. Матеріально-технічна складова пов'язана зі створенням спортивної інфраструктури, яка забезпечує умови для розвитку масового спорту й спорту вищих досягнень з урахуванням специфіки країн зазначених регіонів. В основі освітнього блоку – сукупність знань, які відносяться до змісту процесів фізичного виховання та спортивної підготовки, а також до соціальних аспектів, що відносяться до прав та можливостей жінок, їх місця в суспільстві, громадських та родинних цінностей. Нормативно-правовий блок орієнтований на усунення протиріч та проблем, які обмежують права та можливості жінок в галузі фізичного виховання, спорту та здорового способу життя. Роль науково-технічного блоку зводиться до забезпечення сучасними знаннями та уявленнями в усіх галузях спорту, фізичного виховання та здорового способу життя. Більшість експертів (68 %) позитивно оцінили запропоновані положення стратегії, в контексті її корисності для процесу розвитку жіночого спорту в країнах, що досліджуються.

7. Очікуваними результатами реалізації основних положень стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу виступають: зростання кількості жінок, які систематично займаються фізичною культурою і спортом в загальній чисельності до даної категорії населення; збільшення кількості проведених змагань, в яких беруть участь спортсменки; збільшення кількості переможців і призерів міжрегіональних, загальнодержавних і міжміських змагань; збільшення кількості клубів, центрів та груп здоров'я для жінок, що регулярно займаються фізичною культурою і спортом; збільшення кількості установ додаткової освіти, фізкультурно-спортивної спрямованості з відділеннями по видам спорту; зростання кількості спортивних споруд для занять жінками фізичною культурою і спортом.

8. Перспективами реалізації Стратегії встановленими за допомогою експертного опитування є: усвідомлення керівництвом державних та громадських організацій галузі фізичної культури та спорту Стратегії розвитку спорту в регіоні і жіночого спорту зокрема (65 балів), зміни у ставленні до занять спортом жінками громадськості країн, що досліджуються (52 балів), розгляд стратегії в рамках

науково-практичних конференцій, у тому числі в державних закладах управління (35 балів), підвищення інтересу з боку жінок до рухової активності та спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу (30 балів), розробка системи спеціалізованих спортивних та фітнес-клубів для жінок (13 балів). Викликами, які обмежують можливість впровадження Стратегії у досліджуваному регіоні, вказано: нерозуміння з боку державних управлінців стратегічної необхідності у розвитку жіночого спорту (52 %) та його впливу на благополуччя жінок та соціальну рівність, нестача фахівців, які спеціалізуються у жіночому спорті: тренери, менеджери, науковці тощо (42 %), відсутність кваліфікованого персоналу жіночої статі для реалізації стратегії розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу (61 %), труднощі у повному фінансовому забезпеченні розробленої стратегії розвитку жіночого спорту (12 %), перепони з боку консервативно налаштованих представників державних політичних, релігійних та інших партій та організацій; затягування у прийнятті рішень на місцях в регіонах, які віддалені від головних міст країн тощо.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть у розробці алгоритму впровадження різних блоків Стратегії в соціальний простір країн Північної Африки та Близького Сходу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Демина АА. Роль женщин Северной Африки и Ближнего Востока в развитии международного спортивного движения. Научный часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2014;11(52): 35–8. Фахове видання України.
2. Дьоміна АА. Релігія як чинник формування соціокультурних умов виникнення жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького сходу. Научный часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2016;4(74): 24–7. Фахове видання України.
3. Дьоміна АА. Сучасні тенденції розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу. Спортивний вісник Придніпров'я. 2016;1: 21–6. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.
4. Демина АА. Факторы, влияющие на развитие женского спорта в странах Северной Африки и Ближнего Востока. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016;22: 120–4. Фахове видання України.
5. Демина АА. Актуальные проблемы женского спорта в странах Северной Африки и Ближнего Востока. Научный часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2016;7(77): 21–5. Фахове видання України.
6. Дьоміна АА. Сучасний стан жіночого спорту в країнах Північної Африки і Близького Сходу, роль жінок у розвитку міжнародного спортивного руху. Теорія і

методика фізичного виховання і спорту. 2016;1: 83–7. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Демина АА. Современные условия развития женского спорта в странах Северной Африки и Ближнего Востока. В: Олимпийский спорт и спорт для всех: материалы XVIII Международного научного конгресса, 1–4 октября 2014 г. Алматы, 2014;1: 58–60.

АНОТАЦІЇ

Дьоміна А. А. Соціоісторичні умови розвитку жіночого спорту в країнах Північної Африки та Близького Сходу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту (доктора філософії) за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена питанням обґрунтування, розробки і дослідження ефективності основних положень стратегії розвитку жіночого спорту у країнах Північної Африки та Близького Сходу.

У сучасному світі одним з важливих критеріїв, які відображають рівень розвитку суспільства країни або окремого регіону є надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей у різних сферах соціального життя. Спорт вищих досягнень, особливо той його напрям, який пов'язаний з підготовкою та участю жінок до Олімпійських ігор, є однією з найбільш яскравих та показових галузей для забезпечення гендерної рівності, демонстрації досягнень та можливостей жінок. Особливо гостро ці питання стоять в країнах Північної Африки і Близького Сходу.

На підставі вивчення особливостей кожної країни Північної Африки та Близького Сходу та визначення основних факторів, що впливають на розвиток жіночого спорту, узагальнення статистичних даних щодо участі жінок описаних регіонів у змаганнях різного рівня було обґрунтовано та складено практичні рекомендації у вигляді основних положень стратегії розвитку жіночого спорту, що містять п'ять основних взаємопов'язаних блоки: інформаційно-пропагандистський матеріально-технічний, освітній, нормативно-правовий, науково-практичний.

Ключові слова: жіночий спорт, Північна Африка, Близький Схід, жіночі права, спортсменки, хіджаб, програма розвитку.

Domina A. A. Socio-Historical Conditions for the Women's Sports Formation in the Countries of North Africa and the Middle East. – As a manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Physical Education and Sports (Doctor of Philosophy) in specialty 24.00.01 «Olympic and Professional sport». – National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Kyiv, 2018.

The thesis is devoted to the problems of substantiation, development and research of the effectiveness of the women's sports development program in North Africa and the Middle East.

Analysis of scientific and methodological literature, synthesis of the leading domestic and foreign specialists's experience in the field of women's sports in the studied regions and factors that influence the process of its formation and development.

The proposed comprehensive development program for women's sports in the countries of North Africa and the Middle East can be considered as an instrument for solving the problem of women's participation in the designated regions in the countries' social life and sports. The main task of the program was to take into account the specifics of the socio-cultural structure, political and economic situations and socio-historical conditions of the countries' development in the studied regions and their influence on the women's sports' formation process.

One of the most important criteria that reflects the level of development of a society in the country or region is to give women and men equal rights and opportunities in various spheres of social life. The sport of higher achievements, especially that related to the preparation and participation of women in the Olympic Games, is one of the most vivid and indicative areas for gender equality, the demonstration of women's achievements and opportunities. These issues are particularly acute in the countries of North Africa and the Middle East.

Based on the study of the characteristics of each country in North Africa and the Middle East and the identification of the main factors affecting the women's sports' development, the generalization of statistical data on the participation of women in the described regions in competitions of various levels was substantiated and practical recommendations in the form of a comprehensive women's sport' development program, which consists of five main interconnected units: information and advocacy unit, which covers a range of issues related to information provision of the program, work with the public, campaign of a healthy lifestyle and the promotion of physical education and sports activities in time-free from education and work, as well as the selection of adequate methods for achieving the goals; material-technical unit, which consists of issues relating to sports infrastructure, specially organized places for physical education and leisure sports, and the possibility of adapting infrastructure for women's sport, taking into account the cultural and social characteristics of the regions; educational unit, which consists of possible educational programs for women in North Africa and the Middle East; normative legal unit, which includes legal issues and disputes related to the rights and responsibilities of women in society; and the scientific-practical unit, which covers all the issues, from the construction of the training process to the social peculiarities of the countries of North Africa and the Middle East, as well as the aggregate of all factors influencing the women's sports' development in the regions.

To study the impact of the social environment on the women's sports system in these regions, as well as the study of possible prospects for its development, we conducted a survey of a group of experts (n=32), which consisted of representatives of National Olympic Committees, members of Royal Families, representatives of state governing bodies of sports, heads of charitable foundations for the women's rights' struggle and representatives of the sports press of the regions.

Thus, the application of the developed program can significantly affect the development and popularization of women's sports in the countries of North Africa and the Middle East.

Keywords: women's sports, North Africa, the Middle East, women's rights, athletes, hijab, development program.

Підписано до друку 17.08.2018 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 59.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua